

অর্থনীতি আৰু বিকাশ

১. মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদন (GDP) বনাম মুঠ মূল্য সংযোজন (GVA)
২. সম্ভাব্য মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদন (GDP)
৩. সৰ্বাংগীন বিকাশ
৪. নিবনুৱা বিকাশ
৫. দ্বৈত বেলেঞ্চ শীট সমস্যা
৬. মধ্যম আয়ৰ ফান্দ
৭. গাঁথনিগত পৰিৱৰ্তন
৮. জনসংখ্যাগত লোভাংশ
৯. ব্যৱসায় কৰাৰ সহজতা (EoDB)
১০. আত্মনিৰ্ভৰ ভাৰত
- ৰাজকোষীয় আৰু মুদ্রানীতি
১১. ৰাজকোষীয় ঘাটৰ গতিপথ
১২. ৰাজহ বনাম মূলধন ব্যয়
১৩. কৰৰ উছাহ
১৪. মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনলৈ (GDP) প্ৰত্যক্ষ কৰৰ অনুপাত
১৫. প্ৰতি-চক্ৰীয় ৰাজকোষীয় নীতি
১৬. এফ.আৰ.বি.এম আইন (ৰাজকোষীয় দায়বদ্ধতা আৰু বাজেট ব্যৱস্থাপনা)
১৭. মুদ্রাস্ফীতি লক্ষ্যীকৰণ
১৮. ৰেপ' হাৰ প্ৰেৰণ
১৯. তৰলতা সমন্বয় সুবিধা (LAF)
২০. মূল মুদ্রাস্ফীতি
- কৃষি আৰু গ্ৰাম্য অর্থনীতি
২১. শস্য চপোৱা আৰ্হিৰ বিকৃতি
২২. সৰ্বনিম্ন সমৰ্থন মূল্য (MSP) ব্যৱস্থা
২৩. শস্যৰ বৈচিত্ৰ্যকৰণ
২৪. বৰষুণৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল কৃষি
২৫. চুক্তিভিত্তিক কৃষি

২৬. কৃষি-মূল্য শৃংখল
২৭. কৃষকৰ আয় দুগুণ কৰা
২৮. খাদ্য সুৰক্ষা বনাম পুষ্টি সুৰক্ষা
২৯. কৃষি বিপণন সংস্কাৰ (ই-নাম, এপিএমচি বাইপাছ)
৩০. জলবায়ু-স্মাৰ্ট কৃষি
- উদ্যোগ, বাণিজ্য আৰু বিনিয়োগ
৩১. মেক ইন ইণ্ডিয়া
৩২. উৎপাদন সংযুক্ত উদগনি (PLI) আঁচনি
৩৩. আমদানি প্ৰতিষ্ঠাপন
৩৪. বিশ্ব মূল্য শৃংখল (GVCs)
৩৫. বিদেশী প্ৰত্যক্ষ বিনিয়োগ (FDI) স্বয়ংক্ৰিয় পথ
৩৬. মুক্ত বাণিজ্য চুক্তি (FTAs)
৩৭. ৰপ্তানি প্ৰতিযোগিতামূলকতা
৩৮. লেনদেনৰ ভাৰসাম্য (BoP)
৩৯. টকা বাণিজ্য ব্যৱস্থা
৪০. মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ (GDP) শতাংশ হিচাপে লজিষ্টিক ব্যয়
- নিযুক্তি আৰু শ্ৰম
৪১. শ্ৰম শক্তি অংশগ্ৰহণৰ হাৰ (LFPR)
৪২. কৰ্মশক্তিৰ অনানুষ্ঠানিককৰণ
৪৩. গ্য দক্ষতাৰ ব্যৱধান
৪৪. গিগ অর্থনীতি
৪৫. প্লেটফৰ্ম শ্ৰমিক
৪৬. জনসংখ্যাগত লোভাংশৰ থিৰিকী
৪৭. সামাজিক সুৰক্ষা জাল
৪৮. নিৰাপত্তাৰ জাল হিচাপে এমজিএনআৰইজিএ
৪৯. মহিলাৰ শ্ৰম শক্তি অংশগ্ৰহণৰ হাৰ (LFPR) ব্যৱধান
৫০. প্ৰব্ৰজন-জনিত ধন প্ৰেৰণ

বিস্তৃত বিষয়সমূহ

১. কৃষি আৰু শস্যৰ আৰ্হি

মূল শব্দ: মৌচুমী নিৰ্ভৰশীলতা, সৰ্বনিম্ন সমৰ্থন মূল্য (MSP)
বিকৃতি, বৈচিত্ৰ্যকৰণ, জলবায়ু-স্মার্ট কৃষি।

তথ্য/উপাত্ত

১. ভাৰতৰ মুঠ সিঁচনি কৰা মাটিৰ প্ৰায় ৫৫% বৰষুণৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল (অৰ্থনৈতিক সমীক্ষা ২০২২-২৩)।
 ২. কৃষিখণ্ডই ৪২% কৰ্মচাৰীক নিযুক্তি দিয়ে যদিও মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনলৈ (GDP) ইয়াৰ বৰঙণি প্ৰায় ১৮%।
 ৩. ভাৰত হৈছে গাখীৰ, দাইল, মৰাপাটৰ সৰ্ববৃহৎ উৎপাদক; ধান, ঘেঁহু, কপাহৰ ক্ষেত্ৰত ২য়।
 ৪. সৰ্বনিম্ন সমৰ্থন মূল্য (MSP) ব্যৱস্থাই ২৩টা শস্যক সামৰি লৈছে, কিন্তু ইয়াৰ ৮৫% তকৈ অধিক ক্ৰয় ধান আৰু ঘেঁহুৰ ক্ষেত্ৰত হয় → আঞ্চলিক ভাৰসাম্যহীনতা।
 ৫. চীনৰ উৎপাদন: ধান প্ৰতি হেক্টৰত প্ৰায় ৬.৮ টন বনাম ভাৰতৰ ৪.০ টন; আমেৰিকাৰ মাকৈ প্ৰতি হেক্টৰত প্ৰায় ১১ টন বনাম ভাৰতৰ ৩.০ টন।
- উদাহৰণ: পিএম-কিষাণ, পিএম-আশা, তেলেংগানাত শস্যৰ বৈচিত্ৰ্যকৰণ (কপাহ → দাইল)।
- উপসংহাৰ: কৃষিয়ে উৎপাদনশীলতাৰ আৱেগিকতাৰ পৰা স্থিতিস্থাপকতা আৰু বৈচিত্ৰ্যকৰণৰ দিশলৈ গতি কৰিব লাগিব।

২. সৰ্বাংগীন বিকাশ

মূল শব্দ: বৃদ্ধি বনাম বিকাশ, সমতা, বিত্তীয় অন্তৰ্ভুক্তি, সামাজিক আন্তঃগাঁথনি।

তথ্য:-

১. ভাৰতৰ জিনি গুণাংক: ০.৩৫ (মধ্যমীয়া অসমতা); ব্ৰাজিল ~০.৫৩, চীন ~০.৪৭।

২. বিত্তীয় অন্তৰ্ভুক্তি: ৮০% ভাৰতীয়ৰ বেংক একাউন্ট আছে (গ্ল'বেল ফিনডেক্স ২০২১), যি ২০১১ চনত ৩৫% আছিল।

৩. শ্ৰমশক্তি লিংগ ব্যৱধান: ভাৰত ~২৫%, আমেৰিকা ~৫৭%, চীন ~৬১%।

৪. বহুমাত্ৰিক দৰিদ্ৰতা সূচক (২০২৩): ২০০৫-০৬ চনৰ পৰা ৪১৫ নিযুত ভাৰতীয় দৰিদ্ৰতাৰ পৰা ওলাই আহিছে।

৫. শীৰ্ষ ১০% লোকৰ ওচৰত ৰাষ্ট্ৰীয় সম্পদৰ ৭৭% আছে (অক্সফাম ২০২২)।

উদাহৰণ: জন ধন যোজনা, আয়ুস্মান ভাৰত, আকাংক্ষিত জিলা কাৰ্যসূচী।

উপসংহাৰ: সৰ্বাংগীন বিকাশ হৈছে ন্যায্যৰ সৈতে বিকাশ— ই মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ (GDP) সংখ্যাবোৰক মানুহৰ কল্যাণলৈ ৰূপান্তৰিত কৰে।

৩. ৰাজসাহায্য আৰু কৃষি সমৰ্থন

মূল শব্দ: উপাদানৰ ৰাজসাহায্য, বিকৃতি, প্ৰত্যক্ষ লাভালাভ স্থানান্তৰ (DBT), বিশ্ব বাণিজ্য সংস্থা (WTO) এএমএছ।

তথ্য

১. ভাৰতে ৰাজসাহায্যৰ ওপৰত মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ (GDP) প্ৰায় ২.৩% খৰচ কৰে (খাদ্য, সাৰ, ইন্ধন)।
 ২. সাৰৰ ৰাজসাহায্য ২০২২-২৩ বৰ্ষত ₹১.৭৫ লাখ কোটি আছিল।
 ৩. বিশ্ব বাণিজ্য সংস্থা (WTO): ভাৰতৰ কৃষি ৰাজসাহায্য উৎপাদন মূল্যৰ ৬%, যি ১০% চিলিঙতকৈ কম।
 ৪. আমেৰিকাৰ ফাৰ্ম বিল ৰাজসাহায্য: বাৰ্ষিক প্ৰায় ২০ বিলিয়ন ডলাৰ; চীনৰ প্ৰায় ২১২ বিলিয়ন ডলাৰ (২০১৬)।
 ৫. খাদ্য ৰাজসাহায্য (পিডিএছ) ২০২৩-২৪ বাজেট অনুমান অনুসৰি ₹২.৮৭ লাখ কোটি, বিশ্বৰ বৃহত্তম।
- উদাহৰণ: পিএম-কিষাণ ডিবিটি আঁচনি; সৰ্বনিম্ন সমৰ্থন মূল্য (MSP) আইনৰ বিতৰ্ক।

উপসংহাৰ: ৰাজসাহায্য সৰ্বাধিক উপাদানৰ সমৰ্থনৰ পৰা লক্ষ্য নিৰ্ধাৰিত, জলবায়ু-স্মাৰ্ট প্ৰত্যক্ষ লাভালাভ স্থানান্তৰলৈ (DBT) স্থানান্তৰিত হ'ব লাগে।

৪. আন্তঃগাঁথনি বিকাশ

মূল শব্দ: ৰাষ্ট্ৰীয় আন্তঃগাঁথনি পাইপলাইন (NIP), পিএম গতি শক্তি, বহুমুখী লজিষ্টিক, ৰাজহুৱা ব্যক্তিগত অংশীদাৰিত্ব (PPP)।

তথ্য

১. ভাৰতে আন্তঃগাঁথনিৰ বাবে ১.৫ ট্ৰিলিয়ন ডলাৰ (২০২০-২৫) ব্যয় কৰাৰ লক্ষ্য ৰাখিছে (এন.আই.পি)।

২. আন্তঃগাঁথনিৰ বিনিয়োগ মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ (GDP) প্ৰায় ৫.৫%, চীনত ~৮%, আমেৰিকাত ~২.৩%।

৩. পথৰ ঘনত্ব: ভাৰতত প্ৰতি বৰ্গ কিলোমিটাৰত প্ৰায় ১.৯ কিমি বনাম চীনত ০.৫ কিমি; কিন্তু মানদণ্ড নিম্ন।

৪. ৰে'লৱেৰ বিদ্যুতকৰণ: ভাৰতৰ ২০৩০ চনলৈকে ৮৩% লক্ষ্য।

৫. লজিষ্টিক ব্যয় মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ (GDP) প্ৰায় ১৩-১৪% বনাম চীনত ৮%, আমেৰিকাত ৯%।

উদাহৰণ: ভাৰতমালা, সাগৰমালা, ডেডিকেটেড ফ্ৰাইট কৰিডৰ, স্মাৰ্ট চিটিজ অভিযান।

উপসংহাৰ: আন্তঃগাঁথনি হৈছে প্ৰতিযোগিতামূলকতাৰ মেৰুদণ্ড—ভাৰতে মানদণ্ডৰ সৈতে স্কেল একত্ৰিত কৰিব লাগিব।

৫. নিযুক্তি আৰু শ্ৰম বজাৰ

মূল শব্দ: নিবনুৱা বিকাশ, জনসংখ্যাগত লোভাংশ, দক্ষতা বিকাশ, গিগ অৰ্থনীতি।

তথ্য

১. নিবনুৱা সমস্যাৰ হাৰ (চিএমআইই, ২০২৩): প্ৰায় ৭.২%।

২. যুৱ নিবনুৱা সমস্যা: ২৩% (১৫-২৪ বছৰ), যি চীনৰ (১৩%) আৰু আমেৰিকাৰ (৯%) তকৈ অধিক।

৩. অনানুষ্ঠানিক খণ্ড: ভাৰতৰ কৰ্মশক্তিৰ প্ৰায় ৮০-৮৫%।

৪. মহিলাৰ শ্ৰম শক্তি অংশগ্ৰহণৰ হাৰ: ভাৰত ২৫% বনাম আমেৰিকা ৫৭% বনাম চীন ৬১%।

৫. গিগ অৰ্থনীতি: ভাৰতত প্ৰায় ৭.৭ নিযুত গিগ শ্ৰমিক আছে (২০২০-২১), ২০২৯-৩০ চনৰ ভিতৰত প্ৰায় ২৩.৫ নিযুতলৈ বৃদ্ধি পোৱাৰ অনুমান কৰা হৈছে (নীতি আয়োগ)।

উদাহৰণ: নিৰাপত্তাৰ জাল হিচাপে এমজিএনআৰইজিএ; দক্ষতা ভাৰত অভিযান; ৰাজস্থান ২০২৩ চনত গিগ নীতি।

উপসংহাৰ: নিয়োগ-প্ৰধান, দক্ষতা-ভিত্তিক, লিংগ-অন্তৰ্ভুক্ত চাকৰি অবিহনে ভাৰতৰ বিকাশৰ কাহিনীটো ভাঙি যাব।

৬. ডিজিটেল অৰ্থনীতি

মূল শব্দ: ইউপিআই, ডিজিটেল ৰাজহুৱা আন্তঃগাঁথনি (DPI), ফিনটেক, তথ্য প্ৰশাসন, ডিজিটেল বিভাজন।

তথ্য/উপাত্ত

১. ভাৰতে ৰিয়েল-টাইম ডিজিটেল লেনদেনত আগবাঢ়ি আছে: ২০২২ চনত প্ৰায় ৮৯.৫ বিলিয়ন (আমেৰিকা, চীন, ইউৰোপীয় সংঘৰ মুঠ যোগফলতকৈ অধিক)।

২. খুচুৰা ডিজিটেল পেমেণ্টত ইউপিআইৰ অংশ ২০২৩ চনত প্ৰায় ৭৫%।

৩. ইণ্টাৰনেট ব্যৱহাৰকাৰীৰ সংখ্যা: ভাৰত ৬০% বনাম চীন ৭৩% বনাম আমেৰিকা ৯২%।

৪. ডিজিটেল অৰ্থনীতিৰ বৰঙণি: মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ (GDP) প্ৰায় ১২% (২০২২), ২০২৬ চনৰ ভিতৰত ২০% হোৱাৰ লক্ষ্য।

৫. ব্ৰিক্স ডিজিটেল মুদ্রা সহযোগিতা আলোচনাৰ অধীনত (২০২৩ শীৰ্ষ সন্মিলন)।

উদাহৰণ: ইউপিআই-ছিংগাপুৰ সংযোগ; ই-কমাৰ্চৰ বাবে অ'এনডিচি; আধাৰ-সক্ষম ডিবিটি।

উপসংহাৰ: ভাৰতৰ ডিজিটেল অৰ্থনীতি হৈছে ইয়াৰ ২১ শতিকাৰ নৱম শক্তি, কিন্তু সৰ্বাংগীনতা আৰু গোপনীয়তা সুৰক্ষা অত্যাৱশ্যকীয়।

৭. বিদেশী প্ৰত্যক্ষ বিনিয়োগ (FDI)

মূল শব্দ: মেক ইন ইণ্ডিয়া, নীতি উদাৰীকৰণ, স্বয়ংক্ৰিয় পথ, কৌশলগত খণ্ড।

তথ্য/উপাত্ত

১. ভাৰতে ২০২২-২৩ বৰ্ষত ৭১ বিলিয়ন ডলাৰৰ বিদেশী প্ৰত্যক্ষ বিনিয়োগ লাভ কৰিছিল, যি বিশ্বৰ পঞ্চম সৰ্ববৃহৎ।
 ২. সেৱা, কম্পিউটাৰ ছফ্টৱেৰ, টেলিকম খণ্ডত প্ৰায় ৬০% সোঁত আকৰ্ষিত হৈছে।
 ৩. চীনে ১৮৯ বিলিয়ন ডলাৰৰ বিদেশী প্ৰত্যক্ষ বিনিয়োগ লাভ কৰিছিল (২০২২); আমেৰিকাই ২৮৫ বিলিয়ন ডলাৰ (ইউএনচিটিএডি ডব্লিউআইআৰ ২০২৩)।
 ৪. মৰিছাছ, ছিংগাপুৰ, আমেৰিকা = শীৰ্ষ উৎস।
 ৫. প্ৰতিৰক্ষা বিদেশী প্ৰত্যক্ষ বিনিয়োগৰ (FDI) সীমা স্বয়ংক্ৰিয় পথৰ অধীনত ৭৪% লৈ বৃদ্ধি কৰা হৈছে, চৰকাৰৰ অনুমোদন সাপেক্ষে ১০০%।
- উদাহৰণ: এপলে ভাৰতত আইফোন সংযোজন কৰা; মেক ইন ইণ্ডিয়াৰ অধীনত প্ৰতিৰক্ষাৰ যৌথ উদ্যোগ।
- উপসংহাৰ: বিদেশী প্ৰত্যক্ষ বিনিয়োগ (FDI) কেৱল মূলধনৰ সোঁত নহয়—এইটো হৈছে প্ৰযুক্তি, নিযুক্তি আৰু বিশ্বব্যাপী সংহতি।

৮. বৈদেশিক বাণিজ্য

মূল শব্দ: আত্মনিৰ্ভৰ ভাৰত, মুক্ত বাণিজ্য চুক্তি (FTAs), বাণিজ্যিক ঘাটি, বিশ্ব বাণিজ্য সংস্থাৰ (WTO) বাধা।

তথ্য/উপাত্ত

১. ভাৰতৰ বাণিজ্যিক-মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ (GDP) অনুপাত = ৪৬% (২০২২) বনাম চীন ৩৮%, আমেৰিকা ২৫%।
 ২. সামগ্ৰী ৰপ্তানি: ২০২২-২৩ বৰ্ষত ৪৫১ বিলিয়ন ডলাৰ (সৰ্বকালৰ সৰ্বোচ্চ)।
 ৩. বাণিজ্যিক ঘাটি ১২২ বিলিয়ন ডলাৰলৈ বৃদ্ধি পাইছে (২০২২), মূলতঃ তেল আমদানিৰ বাবে।
 ৪. ভাৰতে সংযুক্ত আৰৱ আমিৰশ্বাহী (২০২২) আৰু অষ্ট্ৰেলিয়াৰ (২০২২) সৈতে মুক্ত বাণিজ্য চুক্তি (FTAs) স্বাক্ষৰ কৰিছে।
 ৫. সেৱা ৰপ্তানি = ৩২২ বিলিয়ন ডলাৰ (২০২২-২৩), সামগ্ৰীৰ ঘাটি পূৰণ।
- উদাহৰণ: ৰাছিয়াৰ সৈতে টকাৰ বাণিজ্য ব্যৱস্থা; ভাৰতে আৰচিইপি ত্যাগ কৰা।
- উপসংহাৰ: ভাৰতৰ বাণিজ্য কৌশলে ঘৰুৱা উদ্যোগৰ সুৰক্ষাৰ সৈতে সংহতি ভাৰসাম্য কৰিব লাগিব।

৯. মুদ্রাস্ফীতি আৰু মুদ্রানীতি

মূল শব্দ: গ্ৰাহক মূল্য সূচক (CPI), পাইকাৰী মূল্য সূচক (WPI), মূল মুদ্রাস্ফীতি, ৰেপ' হাৰ, মুদ্রা স্থানান্তৰ।

তথ্য/উপাত্ত

১. গ্ৰাহক মূল্য সূচক (CPI) মুদ্রাস্ফীতি ২০২২ চনৰ এপ্ৰিল মাহত ৭.৮% সৰ্বোচ্চ হৈছিল, এতিয়া প্ৰায় ৫% (ভাৰতীয় ৰিজাৰ্ভ বেংকৰ সীমাৰ ভিতৰত)।
২. খাদ্য মুদ্রাস্ফীতিয়ে গ্ৰাহক মূল্য সূচকৰ (CPI) মুঠ মূল্যৰ প্ৰায় ৪৫% বৰঙণি যোগায়।
৩. ভাৰতীয় ৰিজাৰ্ভ বেংকৰ ৰেপ' হাৰ = ৬.৫% (২০২৪)।
৪. আমেৰিকাৰ ফেডাৰেট ৰেট ২০২৩ চনত ৫.৫% লৈ বৃদ্ধি হৈছিল; ই.চি.বি ৪%; ভাৰতীয় ৰিজাৰ্ভ বেংক অধিক নিয়ন্ত্ৰিত।

৫. খাদ্য সামগ্ৰীৰ মূল্যবৃদ্ধিৰ বাবে গ্ৰাম্য মুদ্রাস্ফীতি প্ৰায়ে নগৰীয়া মুদ্রাস্ফীতিতকৈ অধিক হয়।

উদাহৰণ: ২০২৩ চনত বিলাহীৰ মূল্যৰ জোকাৰণি; ক'ভিডৰ পিছৰ মুদ্রা টান চক্ৰ।

উপসংহাৰ: মুদ্রাস্ফীতি পৰিচালনা হৈছে ভাৰসাম্য ৰক্ষাৰ কাম—বিকাশ অক্ষুণ্ণ ৰাখি মূল্য নিয়ন্ত্ৰণ কৰা।

১০. বেংকিং আৰু বিত্তীয় খণ্ড

মূল শব্দ: বিত্তীয় অন্তৰ্ভুক্তি, এনপিএ, পুনৰ মূলধন, ফিনটেকৰ বিধিনি।

তথ্য/উপাত্ত

১. মুঠ অনুৎপাদনশীল সম্পত্তি (NPA) ১১.২%ৰ পৰা (২০১৮) ৩.৯%লৈ হ্ৰাস পাইছে (২০২৩) (ভাৰতীয় ৰিজাৰ্ভ বেংক)।

২. ঋণ বৃদ্ধি = ২০২২-২৩ বৰ্ষত ১৫%, যি এটা দশকৰ ভিতৰত সৰ্বাধিক।

৩. ভাৰতৰ বেংকৰ সম্পত্তি মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ (GDP) প্ৰায় ৯০% বনাম চীনৰ ২০০%+।

৪. ইউপিআই লেনদেন = ২০২২ চনত ১.৫ ট্ৰিলিয়ন ডলাৰ; ফিনটেক গ্ৰহণৰ হাৰ প্ৰায় ৮৭% (বিশ্বৰ গড় ৬৪%)।

৫. ব্ৰিক্সৰ নিউ ডেভেলপমেন্ট বেংকৰ মূলধন ৫০ বিলিয়ন ডলাৰ; ভাৰত এজন প্ৰতিষ্ঠাপক সদস্য।

উদাহৰণ: দেৱলীয়া আৰু দেৱলীয়াতা আইন (IBC) সংস্কাৰ; পিএছবি একত্ৰীকৰণ ২০১৯।

উপসংহাৰ: ভাৰতৰ বেংকিং খণ্ড সুস্থিৰ হৈছে যদিও ডিজিটেল বিধিনি আৰু সেউজ বিত্তৰ সৈতে খাপ খুৱাব লাগিব।

১১. ষ্টাৰ্ট-আপ আৰু উদ্যোগী অৰ্থনীতি

মূল শব্দ: ইউনিকৰ্ন, উদ্যোগ পৰিবেশ, ভেঞ্চাৰ কেপিটেল, ডিজিটেল ৰাজহুৱা আন্তঃগাঁথনি (DPI)।

তথ্য/উপাত্ত

১. ভাৰত বিশ্বৰ ৩য় বৃহত্তম ষ্টাৰ্ট-আপ পৰিবেশ তন্ত্ৰ (আমেৰিকা, চীনৰ পিছত)।

২. ১০৮টা ইউনিকৰ্নৰ মূল্য ৩৪০ বিলিয়ন ডলাৰ (২০২৩)।

৩. ডিজিটেল ৰাজহুৱা আন্তঃগাঁথনি (DPI) (ইউপিআই, আধাৰ, অ'এনডিচি) ষ্টাৰ্ট-আপ উদ্যোগৰ মেৰুদণ্ড।

৪. আমেৰিকাৰ ভেঞ্চাৰ কেপিটেল বিনিয়োগ: বছৰি প্ৰায় ২৫০ বিলিয়ন ডলাৰ; ভাৰতৰ প্ৰায় ২৫ বিলিয়ন ডলাৰ।

৫. চীনে হাৰ্ডৱেৰ ষ্টাৰ্ট-আপত আধিপত্য বিস্তাৰ কৰিছে, ভাৰতে ফিনটেক আৰু ছাফটৱেৰ।

উদাহৰণ: ফোনপেৰ দৰে ইউপিআই-ভিত্তিক ফিনটেক, ই-কমাৰ্চত অ'এনডিচিৰ বিধিনি।

উপসংহাৰ: ষ্টাৰ্ট-আপ হৈছে ভাৰতৰ নতুন উদীয়মান খণ্ড, কিন্তু ইয়াৰ বাবে সুস্থিৰ নীতি আৰু বিশ্বব্যাপী সংহতিৰ প্ৰয়োজন।

১২. দৰিদ্ৰতা, অসমতা আৰু বিশ্বজনীন মূল আয় (UBI)

মূল শব্দ: বিশ্বজনীন মূল আয় (UBI), সামাজিক সুৰক্ষা জাল, বহুমাত্ৰিক দৰিদ্ৰতা সূচক (MPI), প্ৰত্যক্ষ স্থানান্তৰ।

তথ্য/উপাত্ত

১. বহুমাত্ৰিক দৰিদ্ৰতা সূচক (MPI) ২০২৩: ২০০৫-০৬ চনৰ পৰা ৪১৫ নিযুত ভাৰতীয় দৰিদ্ৰতাৰ পৰা ওলাই আহিছে।

২. ভাৰতীয় জনসংখ্যাৰ ২১.২% এতিয়াও বহুমাত্ৰিকভাৱে দৰিদ্ৰ।

৩. শীৰ্ষ ১০% লোকৰ ওচৰত ৭৭% সম্পদ আছে (অক্সফাম ২০২২)।

৪. মধ্য প্ৰদেশ আৰু দিল্লীত বিশ্বজনীন মূল আয়ৰ (UBI) পৰীক্ষামূলক প্ৰকল্পই উন্নত পুষ্টি প্ৰদৰ্শন কৰিছে।

৫. ব্ৰাজিলৰ বলছা ফেমিলাই ৫০ নিযুত লোকক সামৰি লৈছে; আমেৰিকাত উপাৰ্জন কৰ ক্রেডিট আছে।

উদাহৰণ: পিএম-গৰিব কল্যাণ অন্ন যোজনা; বিশ্বজনীন মূল আয়ৰ (UBI) দৰে পিএম-কিষণ।

উপসংহাৰ: ভাৰতে এতিয়া সম্পূৰ্ণ বিশ্বজনীন মূল আয় (UBI) বহন কৰিব নোৱাৰে, কিন্তু লক্ষ্য নিৰ্ধাৰিত স্থানান্তৰে বহনক্ষমভাৱে দৰিদ্ৰতা আৰু অসমতা হ্ৰাস কৰিব পাৰে।

১৩. ৰাজকোষীয় ঘাটি আৰু ৰাজহুৱা বিত্ত

মূল শব্দ: ৰাজকোষীয় দায়বদ্ধতা আৰু বাজেট ব্যৱস্থাপনা (FRBM) আইন, ৰাজকোষীয় গতিপথ, ৰাজহ বনাম মূলধন ব্যয়।

তথ্য/উপাত্ত

১. ২০২৩-২৪ বিত্তীয় বৰ্ষৰ ৰাজকোষীয় ঘাটি মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ (GDP) ৫.৯%; ২০২৫-২৬ চনৰ ভিতৰত ৪.৫% লৈ উপনীত হোৱাৰ লক্ষ্য।

২. সূতৰ পৰিশোধ = চৰকাৰী ব্যয়ৰ ২৪%, মূলধন ব্যয় (capex) কমািছে।

৩. ভাৰতৰ কৰ-মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ (GDP) অনুপাত = ১১.৭%, বনাম অ'ইচিডিৰ গড় ৩৩%, চীন ২০%।

৪. ২০২৩-২৪ বিত্তীয় বৰ্ষৰ বাজেটত মূলধন ব্যয় (capex) আৱণ্টন অভিলেখ উচ্চ: ১০ লাখ কোটি টকা।

৫. আমেৰিকাৰ ঘাটি মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ (GDP) প্ৰায় ৫.৫%, জাপানৰ প্ৰায় ৮%।

উদাহৰণ: জিএছটিৰ যুক্তিসংগতকৰণৰ বিতৰ্ক; ১৫ সংখ্যক বিত্ত আয়োগৰ বিভাজন সূত্ৰ।

উপসংহাৰ: ৰাজকোষীয় বিচক্ষণতা বিকাশেৰে আগবাঢ়িব লাগিব—মূলধন ব্যয় (capex)-চালিত একত্ৰীকৰণ হৈছে ভাৰতৰ পথ।

১৪. গ্ৰামোন্নয়ন আৰু কৃষি-সহযোগী খণ্ড

মূল শব্দ: গ্ৰাম্য আন্তঃগাঁথনি, কৃষি-প্ৰক্ৰিয়াকৰণ, সমবায় আৰ্হি।

তথ্য/উপাত্ত

১. ভাৰতৰ ৬৫% জনসংখ্যা গ্ৰাম্য; মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ (GDP) প্ৰায় ৪৭% বৰঙণি যোগায়।

২. প্ৰধান মন্ত্ৰী গ্ৰাম চড়ক যোজনাৰ (PMGSY) অধীনত গ্ৰাম্য পথৰ ঘনত্ব বৃদ্ধি হৈছে: ৭.৫ লাখ কিমিৰ অধিক পথ নিৰ্মাণ কৰা হৈছে।

৩. দুগ্ধ উৎপাদন: ভাৰত সৰ্ববৃহৎ উৎপাদক (২২১ নিযুত মেট্ৰিক টন, ২০২২-২৩)।

৪. শ্ৰমিকৰ প্ৰতি চীনৰ কৃষি মূল্য সংযোজন ভাৰততকৈ প্ৰায় ৪ গুণ।

৫. গ্ৰাম্য দৰিদ্ৰতাৰ দ্ৰুত হ্ৰাস—বহুমাত্ৰিক দৰিদ্ৰতা সূচক (MPI) ২০২৩: ২০০৫-০৬ চনৰ পৰা ৪১৫ নিযুত লোক দৰিদ্ৰতাৰ পৰা ওলাই আহিছে।

উদাহৰণ: আমুল সমবায় আৰ্হি; পিএম-এফএমই আঁচনিৰ অধীনত কৃষক উৎপাদক সংগঠন (FPOs)।

উপসংহাৰ: গ্ৰাম্য ভাৰতৰ ৰূপান্তৰেই ভাৰতৰ উন্নয়নৰ কাহিনী—কৃষি-সহযোগী বৈচিত্ৰ্যকৰণেই ইয়াৰ মূল চাবি।

১৫. আন্তঃগাঁথনি বিত্তীয় ব্যৱস্থা

মূল শব্দ: ৰাজহুৱা ব্যক্তিগত অংশীদাৰিত্ব (PPP), আন্তঃগাঁথনি বিনিয়োগ ন্যাস (InvITs), মুদ্ৰাকৰণ।

তথ্য/উপাত্ত

১. ভাৰতক ২০৩০ চনৰ ভিতৰত প্ৰায় ১.৪ ট্ৰিলিয়ন ডলাৰ আন্তঃগাঁথনি বিনিয়োগৰ প্ৰয়োজন (এনআইপি)।

২. ৰাষ্ট্ৰীয় মুদ্ৰাকৰণ পাইপলাইনে (NMP) ২০২৫ চনৰ ভিতৰত ৬ লাখ কোটি টকাৰ লক্ষ্য নিৰ্ধাৰণ কৰিছে।

৩. আন্তঃগাঁথনি বিনিয়োগ ন্যাসে (InvITs) ২০২৩ চনৰ ভিতৰত ১.২৫ লাখ কোটি টকাতকৈ অধিক ধন সংগ্ৰহ কৰিছিল।

৪. চীনে আন্তঃগাঁথনিত মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ (GDP) প্ৰায় ৮% খৰচ কৰে, ভাৰতে প্ৰায় ৫.৫%।

৫. বিশ্ব বেংকৰ লজিস্টিকছ ইণ্ডেক্সৰ সহজতা: ভাৰত ১৩৯খন দেশৰ ভিতৰত ৩৮ নম্বৰত (২০২৩), পূৰ্বৰ ৪৪ নম্বৰৰ পৰা উন্নীত হৈছে।

উদাহৰণ: এনএইচএআই ইনভিআইটি; বিমানবন্দৰ ব্যক্তিগতকৰণ আৰ্হি।

উপসংহাৰ: আন্তঃগাঁথনিৰ বাবে মিশ্ৰিত বিত্তৰ প্ৰয়োজন— ব্যক্তিগত মূলধন + ৰাজহুৱা নিয়ন্ত্ৰণ।

১৬. ডিজিটেল মুদ্রা আৰু ফিনটেক

মূল শব্দ: কেন্দ্ৰীয় বেংকৰ ডিজিটেল মুদ্রা (CBDC), ইউপিআই, বিত্তীয় অন্তৰ্ভুক্তি, তথ্যৰ স্থানীয়কৰণ।

তথ্য/উপাত্ত

১. ভাৰতীয় ৰিজাৰ্ভ বেংকে পাইকাৰী + খুচুৰা ব্যৱসায়ৰ বাবে ২০২২ চনত পৰীক্ষামূলক কেন্দ্ৰীয় বেংকৰ ডিজিটেল মুদ্রা (e₹) আৰম্ভ কৰিছিল।

২. ভাৰত ডিজিটেল লেনদেনৰ বিশ্বব্যাপী নেতা: ২০২২ চনত ৮৯.৫ বিলিয়ন (চীনতকৈ ৩ গুণ বেছি)।

৩. খুচুৰা লেনদেনৰ ৭৬% ডিজিটেল পেমেণ্টৰ জৰিয়তে হয়।

৪. ভাৰতত ফিনটেকৰ বাবে পুঁজিৰ যোগান প্ৰায় ২৫ বিলিয়ন ডলাৰ, আমেৰিকাত প্ৰায় ২৫০ বিলিয়ন ডলাৰ (২০২২)।

৫. চীনে ২০খনতকৈ অধিক প্ৰদেশত ডিজিটেল ইউয়ানৰ পৰীক্ষামূলক ব্যৱহাৰ কৰি আছে; আমেৰিকাৰ কেন্দ্ৰীয় বেংকৰ ডিজিটেল মুদ্রা (CBDC) এতিয়াও গৱেষণাৰ পৰ্যায়ত আছে।

উদাহৰণ: ইউপিআই-ছিংগাপুৰৰ আন্তঃসীমান্ত সংযোগ; ই-কমাৰ্চৰ বাবে অ'এনডিচি।

উপসংহাৰ: ডিজিটেল মুদ্রা + ফিনটেকে ধনৰ সংগ্ৰহ পুনৰ নিৰ্ধাৰণ কৰিছে—ভাৰতে অন্তৰ্ভুক্তি + চাইবাৰ-সুৰক্ষা নিশ্চিত কৰিব লাগিব।

১৭. ঔদ্যোগিক নীতি আৰু উৎপাদন

মূল শব্দ: মেক ইন ইণ্ডিয়া, আত্মনিৰ্ভৰ ভাৰত, উৎপাদন সংযুক্ত উদগনি (PLI) আঁচনি।

তথ্য/উপাত্ত

১. উৎপাদনৰ অংশ মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ (GDP) ১৬-১৭%; ২০২৫ চনৰ ভিতৰত ২৫% হোৱাৰ লক্ষ্য।

২. উৎপাদন সংযুক্ত উদগনিৰ (PLI) ব্যয় = ১.৯৭ লাখ কোটি টকা (১৪টা খণ্ডত)।

৩. ভাৰতৰ উৎপাদন ৰপ্তানি = ৪৪৭ বিলিয়ন ডলাৰ (২০২২-২৩)।

৪. চীনৰ উৎপাদন মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ (GDP) ২৮%; ভিয়েটনামে যোগান শৃংখল স্থানান্তৰৰ সুবিধা গ্ৰহণ কৰিছে।

৫. ব্যৱসায় কৰাৰ সহজতাৰ স্থান: ভাৰত ৬৩ (২০২০, অন্তিম সংস্কৰণ)।

উদাহৰণ: ইলেক্ট্ৰনিক্সত উৎপাদন সংযুক্ত উদগনি (PLI) → ২০২৩ চনত আইফোনৰ ৰপ্তানি >১০ বিলিয়ন ডলাৰ।

উপসংহাৰ: ভাৰতে যোগান শৃংখলৰ বৈচিত্ৰ্যকৰণ ধৰিব লাগিব, অন্যথা ইয়াৰ জনসংখ্যাগত লোভাংশ হেৰুৱাব।

১৮. নগৰায়ন আৰু প্ৰব্ৰজন

মূল শব্দ: স্মাৰ্ট চিটিজ, নগৰীয় প্ৰসাৰ, পৰি-নগৰায়ন, ধন প্ৰেৰণ।

তথ্য/উপাত্ত

১. ভাৰতৰ নগৰীয়া জনসংখ্যা ৩৬% (২০২৩), ২০৪৭ চনৰ ভিতৰত ৫০% হোৱাৰ প্ৰক্ষেপ কৰা হৈছে।

২. গ্রাম্য পৰা নগৰলৈ প্ৰব্ৰজন মুঠ প্ৰব্ৰজনৰ প্ৰায় ৬০% (জনগণনা ২০১১)।

৩. ভাৰতৰ চহৰসমূহে মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ (GDP) প্ৰায় ৭০% বৰঙণি যোগায়।

৪. বস্তুি অঞ্চলৰ জনসংখ্যা প্ৰায় ৬৫ নিযুত (২০১১), এছিয়াত চীনৰ পিছত সৰ্বাধিক।

৫. ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ তথ্য: চীনৰ নগৰায়ন ৬৫%, আমেৰিকাৰ প্ৰায় ৮৩%।

উদাহৰণ: স্মাৰ্ট চিটিজ অভিযান, অমৰুত, প্ৰধানমন্ত্ৰী আৱাস যোজনা (পিএমএৱাই-নগৰ)।

উপসংহাৰ: নগৰায়ন অনিবাৰ্য—পৰিকল্পিত বিকাশে নিৰ্ধাৰণ কৰে যে ই জনসংখ্যাগত লোভাংশ নে দুৰ্যোগলৈ পৰিণত হয়।

১৯. ক্ষুদ্ৰ, লঘু আৰু মজলীয়া উদ্যোগ (MSME) আৰু অনানুষ্ঠানিক অৰ্থনীতি

মূল শব্দ: ক্লাষ্টাৰ-ভিত্তিক বিকাশ, ঋণৰ ব্যৱধান, দক্ষতা বিকাশ, ডিজিটেলাইজেচন।

তথ্য/উপাত্ত

১. ক্ষুদ্ৰ, লঘু আৰু মজলীয়া উদ্যোগে (MSME) মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ (GDP) ৩০%, ৰপ্তানিৰ ৪৮%, ১১০ নিযুত নিযুক্তি প্ৰদান কৰে।

২. ঋণৰ ব্যৱধান = ২৫ লাখ কোটি টকা (ভাৰতীয় ৰিজাৰ্ভ বেংক, ২০২২)।

৩. অনানুষ্ঠানিক খণ্ড: কৰ্মশক্তিৰ ৮০-৮৫%, মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ (GDP) প্ৰায় ৫০%।

৪. আমেৰিকাৰ ক্ষুদ্ৰ ব্যৱসায়: মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ (GDP) প্ৰায় ৪৫%, উন্নত ঋণ লাভৰ সুবিধা।

৫. চীনৰ ক্ষুদ্ৰ আৰু মজলীয়া উদ্যোগ: মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ (GDP) ৬০%, ৮০% নিযুক্তি।

উদাহৰণ: মুদ্ৰা যোজনা ঋণ; উদ্যম পঞ্জীয়ন প'ৰ্টেল; লুধিয়ানা, তিৰুপ্পুৰত ক্ষুদ্ৰ, লঘু আৰু মজলীয়া উদ্যোগৰ (MSME) ক্লাষ্টাৰ।

উপসংহাৰ: ক্ষুদ্ৰ, লঘু আৰু মজলীয়া উদ্যোগ (MSME) হৈছে ভাৰতৰ বিকাশৰ ইঞ্জিন; সংস্কাৰে বিত্তীয় + আনুষ্ঠানিকতাৰ লক্ষ্য নিৰ্ধাৰণ কৰিব লাগিব।

২০. পৰ্যটন অৰ্থনীতি

মূল শব্দ: সাংস্কৃতিক পৰ্যটন, চিকিৎসা পৰ্যটন, ইক'-পৰ্যটন, নৰম শক্তি।

তথ্য/উপাত্ত

১. পৰ্যটনে মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনলৈ (GDP) ১৯৪ বিলিয়ন ডলাৰ (২০২২), মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ ৬.৮% বৰঙণি আগবঢ়াইছিল।

২. নিয়োগ: ২০২২ চনত প্ৰায় ৩৯ নিযুত (মুঠ নিয়োগৰ ৮%)।

৩. বিদেশী পৰ্যটকৰ আগমন: ২০২২ চনত ৬.২ নিযুত; থাইলেণ্ডত প্ৰায় ৪০ নিযুত, ফ্ৰান্সত ৬৬ নিযুত।

৪. চিকিৎসা পৰ্যটন বজাৰ: ২০২২ চনত ৭ বিলিয়ন ডলাৰ, ২০২৬ চনৰ ভিতৰত ১৩ বিলিয়ন ডলাৰ হোৱাৰ প্ৰক্ষেপ।

৫. ব্ৰিক্স: ব্ৰাজিল, দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ একে ধৰণৰ ইক'-পৰ্যটন শক্তি আছে।

উদাহৰণ: ষ্টেচু অৱ ইউনিটি, কাশী বিশ্বনাথ কৰিডৰ; আয়ুষ ভিছা আঁচনি।

উপসংহাৰ: পৰ্যটন হৈছে ভাৰতৰ ব্যৱহাৰ নোহোৱা নৰম শক্তি—যদি ইয়াক আন্তঃগাঁথনি আৰু ব্ৰেণ্ডিংৰ সৈতে একত্ৰিত কৰা হয়, তেন্তে ই তথ্য-প্ৰযুক্তি ৰপ্তানিৰ সৈতে প্ৰতিযোগিতা কৰিব পাৰে।

২১. শক্তি সুৰক্ষা

মূল শব্দ: আমদানি নিৰ্ভৰশীলতা, বৈচিত্ৰ্যকৰণ, নবীকৰণযোগ্য, কৌশলগত সংৰক্ষণ।

তথ্য/উপাত্ত

১. ভাৰতে প্ৰায় ৮৫% খাৰুৱা তেল, ৫৫% গেছ, ২৫% কয়লা আমদানি কৰে।

২. শক্তিৰ চাহিদা বাৰ্ষিক ৩% বৃদ্ধি পায়, যি বিশ্বব্যাপী সৰ্বাধিক (আইইএ)।

৩. আমেৰিকাৰ কৌশলগত পেট্ৰ'লিয়াম সংৰক্ষিত স্থানত (SPR) ৭১৪ নিযুত বেৰেল আছে; ভাৰতৰ প্ৰায় ৩৯ নিযুত বেৰেল ক্ষমতা।

৪. চীনে সৰ্বাধিক শক্তি ব্যৱহাৰ কৰে (বিশ্বৰ কয়লাৰ ২৬% ব্যৱহাৰ)।

৫. নবীকৰণযোগ্য শক্তিয়ে এতিয়া ভাৰতৰ স্থাপন কৰা ক্ষমতাৰ ৪০% যোগান ধৰে।

উদাহৰণ: আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় সৌৰ মিত্ৰজোঁট; ইউক্ৰেইন সংকটৰ পিছত ভাৰত-ৰাছিয়াৰ তেলৰ চুক্তি।

উপসংহাৰ: শক্তি সুৰক্ষা = ঘৰুৱা নবীকৰণযোগ্য শক্তি + ভূ-ৰাজনীতিৰে আমদানিৰ ভাৰসাম্য ৰক্ষা কৰা।

২২. মুদ্রাস্ফীতি আৰু খাদ্য সুৰক্ষাৰ সংযোগ

মূল শব্দ: খাদ্য মুদ্রাস্ফীতি, যোগানৰ সংকট, বাফাৰ মজুত, ৰাষ্ট্ৰীয় খাদ্য সুৰক্ষা আইন (NFSA)।

তথ্য/উপাত্ত

১. ভাৰতে বাৰ্ষিক ১৩০ নিযুত টন ধান, ১১০ নিযুত টন ঘেঁহু উৎপাদন কৰে।

২. বাফাৰ মজুতৰ নিয়ম = ৩০ নিযুত টন ধান + ঘেঁহু; ভাৰতীয় খাদ্য নিগমৰ (FCI) ওচৰত ৬০ নিযুত টনতকৈ অধিক আছে (২০২৩)।

৩. ২০২৩ চনত বিলাহীৰ দাম ২৫০ টকা/কেজিলৈ বৃদ্ধি পাইছিল → গ্ৰাহক মূল্য সূচকৰ (CPI) খাদ্য মুদ্রাস্ফীতি ১১%তকৈ অধিক।

৪. ৰাষ্ট্ৰীয় খাদ্য সুৰক্ষা আইনে (NFSA) ৮১৩ নিযুত হিতাধিকাৰীক সামৰি লৈছে, যি বিশ্বৰ বৃহত্তম খাদ্য আঁচনি।

৫. ব্ৰাজিল: প্ৰত্যক্ষ নগদ ধন স্থানান্তৰৰ (বলছা ফেমিলা) জৰিয়তে খাদ্য মুদ্রাস্ফীতিৰ সৈতে যুঁজ দিছে।

উদাহৰণ: অন্ধ্ৰত বিলাহী অভিযান; ক'ভিডৰ সময়ত প্ৰধানমন্ত্ৰী গৰিৰ কল্যাণ অন্ন যোজনাৰ বিনামূলীয়া খাদ্য শস্য।